

Родом і серцем із Волині

бібліографічний огляд

(до 90- річчя з Дня народження Бориса Харчука)

«Письменник - це сумління народу. Щасливий
народ, якщо його сумління завжди чисте»

(Борис Харчук)

Творчий шлях Бориса Микитовича Харчука охоплює лише 30 років (1956–1987). Це шлях письменника, який виробив власний світогляд і тверді переконання. За цей час з-під його пера вийшло 5 романів, 31 повість, близько 90 оповідань, півсотні нарисів та статей. Літературний доробок прозаїка не просто великий за обсягом - він ще й навдивовижу розмаїтий, його не зведеш до "спільно-знаменникової" характеристики. Борис Микитович Харчук писав, як веліло серце, як зобов'язувала совість перед тою землею, що його пустила у широкий світ. Тому він ніколи не соромився своїх найперших книжок, не переписував їх. Борис Харчук лишився в літературі поза часом, поза своїм поколінням, вважаючи, що основна функція літератури - не пропагандистська, і не виховна, "головна її функція - творити народ." Він не визнавав ні детективної белетристики, ні поезії задля поезії - справжньою вважав лише літературу, яка виправдовує своє існування в контексті історичної долі народу, а що народ наш заслуговує долі кращої, то й література бачилася йому передовсім як сила історієтворна і націєтворна.

Народився Борис Микитович 1931 року в селі Лози Збараського району. Навчався на філологічному факультеті Кременецького педагогічного інституту (1950-1952), де одним із його педагогів був Андрієвський В. П., проте через романтичну історію, описану в повісті "Неслава", диплом про вищу освіту отримав у Полтаві. У 1962 року закінчив Вищі літературні курси у Москві. Борис Харчук був першим редактором популярного дитячого журналу "Малютко". Деякий час працював на журналістській ниві. І писав, писав, як веліло серце, як зобов'язувала совість перед тією землею, що його пустила у широкий світ. Його дебютний твір - автобіографічна повість(1956): **Харчук Б. М. Йосип з гроша здачі: повість. - К.: Веселка, 1969. - 140 с.** Традиційну розповідь про дитину, її входження в життя, молодий письменник вміло використав для художнього осягнення важливих проблем часу. Головний герой – неповнолітній волинянин Йосип Таранчук, якому дуже хочеться вчитися. Однак автор не обмежується колом дитячих захоплень та устремлінь героя, а створює художню картину історичного шляху "західняків" незадовго до повторного після 1918 року возз'єднання з Великою Україною. Повість започаткувала в українській радянській літературі «літописання» волинського краю.

Праця письменника мала системний характер і полягала в послідовному й цілеспрямованому художньому висвітлюванні волинської теми. Він - автор панорамного роману: **Харчук Б. М. Волинь : роман: Тетралогія. - К. : Дніпро, 1988. - 567 с.** У 2-х томах і 4-х книгах, який фахівці називають продовженням "Волині" У. Самчука. Письменник подав історію Волині з 20-30-х років ХХ століття і до кінця Другої світової війни, коли брат воював проти брата, а батько й син ставали непримиренними ворогами. Ці події відбуваються на тлі родинної саги Гнатюків, чие коріння губиться в товщі століть, а стовбур зазнав деформацій, неминучих при історичних катаклізмах і зміні епох.

Тема роду, його занепаду й руйнації пронизує всю творчість письменника, і Борис Харчук зосереджував на ній увагу щонайпильнішу. Доля роду здійснюється у родинному колі, символ її - зібрання роду за одним столом. Доля народу здійснюється на перехресті історії, символ її - майдан. **Харчук Б. М. Майдан: вибрані твори. - К. : Дніпро, 1981. - 575 с.** Перед нами постає об'ємне зображення воєнної епохи в житті волинських селян, прагнення змалювати людський натопт, охоплений єдиним пориванням, не масою, в якій годі розрізнити окремі обличчя, а спільністю особистостей, де в кожній своя доля в житті, своя мовна партія у гомінкому багатоголоссі.

Борис Харчук увійшов у літературу з особливою, досить самотньою манерою письма, суворим лаконізмом, позбавленим розгорнутих романтичних описів, щедрих ліричних відступів, патетики й поетичних порівнянь. Така манера, безперечно, зумовлена реалістичним напрямком, у якому працював письменник, та особливостями характеру самого майстра. Визначними рисами його прози стали словесно-образна місткість й асоціативна багатозначність, дієвість і самодостатність. Рід, народ - єдині, доля їх спільна, вона безмежна, межею її є люди. Хай межі нашої долі були і залишаються гіркими, та пам'ятаймо - за межами знову починається безмежжя. **Харчук Б. М. Межі і безмежжя: роман // Твори: в 4-х т. 1 - К. : Дніпро, 1991.** - це панорамний твір, в якому літератор правдиво висвітлює історичні події і характер поведінки людини у межових ситуаціях, гостро поставив проблеми „держава і людина”, „влада і людина”.

Специфіка харчукового підходу до розкриття цієї теми полягає у зосередженні письменника на життєвій потребі селянина зберегти свій Рід, який ішов через жорстоке горнило історії. У романі: **Харчук Б. М. Кривняки: роман. - К.: Рад. письменник, 1984. - 541 с.** - бачимо кілька поколінь цього роду впродовж п'ятдесяти років. Вони не лише обсівали та боронили землю, а знову і знову дошукувалися відповіді на вічні питання: хто є людина? Б. Харчук яскраво зобразив, як історичні і соціальні конфлікти завдавали Роду удари і ззовні, і зсередини, розколюючи його. І все ж Рід вистояв, спираючись на основну свою опору – Жінку-Матір, уособницю всього кращого, що притаманне роду, отже, й усьому волинському народові.

Письменник, розкриваючи духовні і моральні цінності, що виплекало українське селянство, з великою художньою силою не лише зображує долю одного його Роду у ХХ ст., а й змушує замислитись у зв'язку з цим над подальшою долею людства. Людина, як носій родової пам'яті, продовжувач роду, творець історії та складова Всесвіту, розглядається письменником у збірці

повістей: **Харчук Б. М. Подорож до зубра: повісті. - К.: Рад. письменник, 1986. - 368 с.** Автор порушує у цих творах важливі моральні, психологічні, філософські проблеми, порушує проблему розпаду патріархального роду. Нагадує, що самогубство нації починається з заперечення родової пам'яті й моралі.

Залишається вірним зображенню народних характерів, суперечностей дійсності на суспільному зламі письменник у дитячій прозі: **Харчук Б. М. Теплий попіл: повісті та оповідання. - К.: Веселка, 1981. – 328 с.** Тема воєнного дитинства набула в повістях Б.Харчука морально-філософського звучання. Письменник переніс акцент із зображення героїки дитячого подвигу на розкриття духовних підвалин дитячої особистості, їх випробування в екстремальних ситуаціях через страждання та моральний вибір. Письменник висвітлив вплив спогадів про війну на свідомість уже дорослої людини, де чи не вперше порушив питання про дитину як жертву війни.

У воєнній прозі особливо виявлено риси творчої індивідуальності Б.Харчука: відстоювання вічних духовних цінностей, гуманізм, схильність до поглибленого психологізму та ліризму. Автор не відповідає, а примушує задуматися над питаннями з розряду вічних: що є людина? Які фактори змушують її залишитися собою, і причини, що призводять до втрати людськості. Б.Харчук психологічно достовірно простежив процес зради і самозради в творах зібраних у книзі: **Харчук Б. М. Вишневі ночі : три повісті про любов та зраду. - Тернопіль: Джура, 2009. - 188 с.** - повісті об'єднані спільною темою любові й вибору на межі життя і смерті. У «Вишневих ночах» письменник задав лірико-романтичну тональність інтерпретації воєнного матеріалу, зблизивши і зіштовхнувши несумісні поняття війни і кохання. Б. Харчук майстерно ідейно й естетично розбудував поширений у світовій літературі мотив кохання між ворогами, Однак центральним у «Вишневих ночах» є не зовнішній конфлікт (непримиренне протистояння УПА і НКВС), а психологічний - боротьба ідеологічної настанови й гуманності і щирості живої душі людини.

Головною темою творчості Бориса Харчука була актуальна донині - тема занепаду селянської цивілізації і роду, яка останнього притулку людини перед неблаганною і жорстокою дійсністю. Усі лиха на власній землі та поза її межами він пояснював втратою моральності. Жив він важко, бо пропускав крізь серце вади довколишньої дійсності, що й привело до першого інфаркту в 1972 році й, зрештою, вкоротило життя. Передчасна смерть (16 січня 1988 р.) не дала змоги завершити і випустити в світ низку творів. Твори Б. Харчука перекладено російською, білоруською, вірменською, таджицькою, іспанською, німецькою й іншими мовами. Він боровся за ідеали своєї нації та за рідну мову, знавцем якої був. Його стиль - художній етнопсихологізм, суть якого полягала в освоєнні надбань національної культури, зверненні до пракоренів, відновленні зв'язку між поколіннями, осягненні людської душі. Як митець Борис Микитович ставився до свого покликання дуже вимогливо. Відомий його афоризм: «Письменник кардіолог свого часу і своєї доби не може не вловлювати подиху своїх сучасників. Бачити історію в людях для письменника означає передовсім шукати корені життєстійкості людини, осмислювати віковичний життєвий уклад і зміни в ньому».